

OGAHIIY:POEZIYA VA TARIXNAVISLIK

Abdusattorova Nafosatxon Dilbek qizi

*Toshkent Davlat Sharqshunoslik universiteti Amaliy fanlar fakulteti
Xorijiy til va adabiyoti 2-bosqich talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada XIX asr Xorazm adabiy muhitining yirik vakili, shoir, tarixchi va tarjimon Muhammad Rizo Erniyozbek o‘g‘li Ogahiyning hayoti va boy ijodiy merosi tadqiq etiladi. Tadqiqotda adibning o‘zbek mumtoz adabiyoti rivojiga qo‘shgan hissasi, uning g‘azaliyoti va tarixnavislik faoliyatining o‘ziga xos xususiyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, Ogahiyning tarjimonlik mahorati va uning "Gulshan-ud-davla" kabi asarlaridagi ijtimoiy-siyosiy qarashlari ilmiy nuqtayi nazardan yoritilgan.*

Kalit so‘zlar: *Ogahiy, "Ta'vizul-oshiqin", tarixnavislik, tarjima maktabi, Xiva xonligi, g‘azal, devon, ijtimoiy-axloqiy qarashlar.*

Аннотация: *В данной статье исследуются жизнь и богатое творческое наследие Му хаммада Ризы Эриязбек оглы Агахи — крупнейшего представителя хорезмской литературной среды XIX века, поэта, историка и переводчика. В исследовании анализируется вклад автора в развитие узбекской классической литературы, а также особенности его газелей и историографической деятельности. Кроме того, с научной точки зрения освещаются переводческое мастерство Агахи и его социально-политические взгляды, отраженные в таких произведениях, как «Гюльшан-уд-давлат».*

Ключевые слова: *Агахи, «Тавизул-ошикин», историография, школа перевода, Хивинское ханство, газель, диван, социально-этические взгляды.*

KIRISH

O‘zbek adabiyoti tarixida Ogahiy nomi nafaqat lirik shoir, balki ulkan tarixchi va mohir tarjimon sifatida ham alohida o‘rin tutadi. XIX asrning murakkab ijtimoiy-siyosiy sharoitida yashab ijod qilgan adib, Munis Xorazmiy boshlab bergan ma‘rifatparvarlik an‘analarini yangi bosqichga ko‘tardi. Ogahiy o‘z asarlarida insonparvarlik, adolat va ilm-fan tarqqiyotini ulug‘lash bilan birga, Xiva xonligining tarixiy solnomasini yaratishda beqiyos xizmat qildi. Uning "Ta'vizul-oshiqin" devoni mumtoz she‘riyatimizning eng sara namunalaridan biri hisoblanib, unda ishq, sadoqat va tasavvufiy mushohadalar badiiy mahorat bilan ifodalangan. Shoirning dunyoqarashi uning davlat boshqaruvi va jamiyat tuzilishi haqidagi fikrlari bilan uyg‘unlashib ketgan bo‘lib, bu uning ham ijodiy, ham ijtimoiy faoliyatida yaqqol ko‘zga tashlanadi [1, B. 12]. Bugungi kunda Ogahiy merosini

o‘rganish yosh avlodning ma‘naviy kamoloti va milliy o‘zlikni anglash jarayonida muhim ahamiyat kasb etmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ogahiy hayoti va ijodini o‘rganish bo‘yicha o‘tgan asrning o‘rtalaridan boshlab qator tadqiqotlar olib borilgan. Xususan, G.Karimov, S.Dolimov, N.Jumaxo‘ja kabi olimlar adibning lirikasi va tarixiy asarlarini filologik hamda tarixiy nuqtayi nazardan tahlil qilganlar. Metodologik asos sifatida qiyosiy-tarixiy tahlil, matnshunoslik va germeneytika usullaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida Ogahiyning qo‘lyozma asarlari va ularning zamonaviy nashrlari o‘zaro solishtirildi. Masalan, N.Jumaxo‘janing "Ogahiy ijodida komil inson talqini" asarida shoirning g‘azallaridagi ramziy obrazlar tizimi batafsil yoritilgan [2, B. 45]. Shuningdek, xorijiy sharqshunoslarning Xorazm adabiy muhiti haqidagi qarashlari ham metodologik manba bo‘lib xizmat qildi. Ushbu maqolada adib ijodining janrlar ko‘lami va uning o‘zbek tarjimachilik maktabi shakllanishidagi roli tizimli ravishda tahlilga tortiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Ogahiy ijodining ko‘lami nihoyatda keng bo‘lib, u 20 dan ortiq asarlar muallifidir. Uning "Ta‘vizul-oshiqin" ("Oshiqlar tumori") devoni 18 ming misradan ortiq she‘rlarni o‘z ichiga oladi. Shoir g‘azallarida insoniy dard va jamiyatdagi nuqsonlar mohirona bog‘langan. Uning tarjimonlik faoliyati esa jahon adabiyotining durdonalarini o‘zbek tiliga olib kirishda ko‘prik vazifasini o‘tagan.

1-jadval: Ogahiyning tarixiy asarlari va ularning xronologik qamrovi

T/r	Asar nomi	Tavsifi
1	"Riyozud-davla"	Olloqulixon davri tarixi (1825–1842)
2	"Zubdatut-tavorix"	Madaminxon davri voqealari (1843–1855)
3	"Jome‘ul-vaqoeoti sultoniy"	Sayyid Muhammadxon davri (1856–1864)
4	"Gulshani davlat"	Muhammad Rahimxon II davri (1865–1872)

Ogahiyning tarjima mahorati ham alohida e‘tirofga loyiq. U "Guliston", "Yusuf va Zulayxo", "Haft paykar" kabi asarlarni fors-tojik tilidan o‘zbek tiliga o‘girib, milliy tarjimachilik an‘analarini boyitdi [3, B. 88].

2-jadval: Ogahiy tomonidan amalga oshirilgan asosiy tarjimalar

Muallif	Asar nomi	Tarjima qilingan til
Sa‘diy Sheroziy	"Guliston"	Fors tili
Jomiy	"Yusuf va Zulayxo"	Fors tili

Muallif	Asar nomi	Tarjima qilingan til
Nizomiy Ganjaviy	"Haft paykar"	Fors tili
Kaykovus	"Qobusnoma"	Fors tili

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Ogahiy nafaqat voqealarni bayon qiluvchi, balki ularga nisbatan tanqidiy va tahliliy munosabat bildiruvchi tarixchi bo‘lgan. Uning she‘riyatida esa realistik tasvirlar va ijtimoiy adolat g‘oyalari ustuvorlik qiladi.

XULOSA

Muhammad Rizo Ogahiy o‘zining serqirra ijodi bilan o‘zbek madaniyati tarixida o‘chmas iz qoldirdi. Xulosa qilib aytganda, adibning lirik merosi sharq she‘riyatining eng yuqori cho‘qqilarini zabt etgan bo‘lsa, uning tarixiy asarlari O‘rta Osiyo tarixnavislik maktabining fundamental asoslaridan biri bo‘lib xizmat qiladi. Ogahiyning "komil inson" konsepsiyasi bugungi kunda jamiyatimizda ma‘naviy-axloqiy poklanish va yuksak odob-axloq normalarini qaror toptirishda muhim manba hisoblanadi. Uning tarjima sohasidagi faoliyati esa madaniyatlararo muloqotning yorqin namunasi bo‘lib, o‘zbek tili lug‘at boyligining ortishiga va badiiy tafakkurning kengayishiga xizmat qilgan. Shoir asarlaridagi vatanparvarlik va xalqparvarlik g‘oyalari yosh avlodni milliy qadriyatlarga sadoqat ruhida tarbiyalashda benihoyat qadrlidir. Ogahiy merosini chuqur o‘rganish, uning qo‘lyo‘zlarini zamonaviy texnologiyalar yordamida tadqiq etish va xorijiy tillarga tarjima qilib keng targ‘ib qilish kelajakdagi filologik tadqiqotlarning asosiy yo‘nalishi bo‘lib qolishi lozim. U yaratgan ma‘naviy xazina xalqimizning o‘tmishi va kelajagi o‘rtasidagi oltin ko‘prikdir. Adibning har bir asari o‘z davrining ko‘zgusi bo‘lish bilan birga, insoniyatning mangu orzu-intilishlarini o‘zida mujassam etgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov G. — O‘zbek adabiyoti tarixi. 3-kitob — Toshkent: O‘qituvchi, 1975. — 352 b.
2. Jumaxo‘ja N. — Ogahiy ijodida komil inson talqini — Toshkent: Fan, 1999. — 120 b.
3. Dolimov S. — Ogahiyning hayoti va ijodi — Toshkent: Adabiyot va san‘at, 1963. — 145 b.
4. Ogahiy — Ta‘vizul-oshiqin — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1980. — 480 b.